

جهان اسلام و اقتصاد دانش بنیان

مولفان:

دکتر سید یحیی صفوی

دکتر سید حمزه صفوی

(عضو هیأت علمی دانشگاه تهران)

مجتبی یعقوبی

سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی

۱۳۹۶

سرناسه	صفوی، سید یحیی، ۱۳۳۱.
عنوان و نام پدیدآور	جهان اسلام و اقتصاد دانش بنیان/ مولفین سید یحیی صفوی، سید حمزه صفوی، مجتبی یعقوبی.
مشخصات نشر	تهران: سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	۸۸۰ ص: جدول، نمودار.
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۱۰۲-۹۸۳-۷
وضعیت فهرست نویسی	نیا
یادداشت	کتابنامه.
موضوع	اقتصاد دانش بنیان Knowledge-based economy
موضوع	اقتصاد دانش بنیان- کشورهای اسلامی Knowledge-based economy- Islamic countries
موضوع	اسلام و اقتصاد Islam-Economic aspects
موضوع	رشد اقتصادی- جنبه های مذهبی- اسلام Economic development-Religious aspects-Islam
شناسه افزوده	صفوی، سید حمزه، ۱۳۶۰
شناسه افزوده	یعقوبی، مجتبی، ۱۳۶۴
شناسه افزوده	سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی
رده - سی	۱۳۹۵ ج ۷ ص ۳۰/۲ HD
ر - بند - دیویدی	۶۵۸/۴۰۳۸
شمار کتابشناسی ملی	۴۴۷۹۳۲۰

جهان اسلام و اقتصاد دانش بنیان

مولفان: دکتر سید حبیبی (عضو هیات علمی دانشگاه جامع امام حسین (ع))

دکتر سید حمزه (عضو هیات علمی دانشگاه تهران) - مجتبی یعقوبی

مصحح: علیرضا زهرا مودتی

سجده آرا: آزاده یگویی

صاحب اثر: مؤسسه آینده پژوه جهان اسلام (www.iifws.com)

ناشر: سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی - مؤسسه آینده پژوهی جهان اسلام

چاپ: اول - ۹۶

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۵۸۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۰۲-۹۸۳-۷

ایمیل مولف: safavi@ut.ac.ir

این اثر، مشمول قانون حمایت مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ است، هر کسی تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه مؤلف (ناشر) نشر یا پخش یا عرضه نماید مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

سازمان انتشارات

سازمان انتشارات

نشانی سازمان انتشارات: تهران - خیابان انقلاب اسلامی - خیابان فخررازی - خیابان شهدای ژاندارمری - پلاک ۷۲، تلفن: ۶۶۹۵۲۹۴۸ مرکز پخش:

خیابان انقلاب - بین فلسطین و چهارراه ولیعصر - جنب مؤسسه نمایشگاه های فرهنگی ایران - تلفن: ۶۶۲۸۷۶۲۵

پایگاه اطلاع رسانی: www.isba.ir پست الکترونیکی: info@isba.ir فروشگاه اینترنتی: www.Jdbook.ir

فهرست مطالب

عنوان

صفحه

مقدمه.....	۱
فصل اول: انواع دانش و تحولات زمینه‌ساز در آن.....	۵
مقدمه.....	۷
داده، اطلاعات، دانش.....	۷
داده‌ها.....	۸
اطلاعات.....	۸
دانش.....	۹
انواع دانش.....	۹
الف) دانش چه چیزی.....	۱۰
ب) دانش چرایی.....	۱۰
ج) دانش چگونگی.....	۱۰
د) دانش چه کسی.....	۱۱
ه) دانش تکنولوژیک.....	۱۱
تقسیم‌بندی دیگری از انواع دانش.....	۱۳
الف) انواع دانش در مدیریت.....	۱۳
ب) انواع دانش از منظر چشم‌انداز اقتصادی.....	۱۵
نظام بنیادی فعالیت‌های اقتصادی.....	۱۶
تحولات زمینه‌ساز ظهور و تکوین اقتصاددانش.....	۱۷
الف) تحول در کارکرد دانش.....	۱۷
ب) تحول در ساختار فعالیت‌ها.....	۱۸
ج) تحول در ساختار نهاده‌ها.....	۱۸
د) تحول در ساختار ستاده‌ها.....	۱۹
ه) سرعت تغییر در نظام بنیادی فعالیت اقتصادی.....	۳۰

۲۰	..... (و) تحرک جغرافیایی نظام بنیادی فعالیت اقتصادی
۲۱	..... تحول در نظام ملی توسعه‌ی دانش
۲۵	..... فصل دوم: نقش و جایگاه دانش در نظریه‌های اقتصادی
۲۷	..... مقدمه
۲۷	..... دانش و فناوری در نظریه‌های اقتصاددانان کلاسیک
۲۹	..... (الف) دانش و فناوری در نظریه نئوکلاسیک‌ها
۳۱	..... (ب) دانش و فناوری در سایر مکاتب اقتصادی
۳۳	..... دانش در نظریه نهادگرای جدید
۳۶	..... نظریه اقتصادی شامل وین
۳۸	..... (الف) دانش در نظریه اقتصاد اسلامی
۴۰	..... دانش و نظریه‌های جدید بنی
۴۴	..... دانش در نظریه‌های جدید مدیریت
۴۸	..... دانش و اسلام
۵۷	..... فصل سوم: جامعه دانایی
۵۹	..... مقدمه
۵۹	..... معنا و مفهوم شناسی جامعه دانایی
۶۱	..... (الف) تحلیل انواع دانش در جوامع دانایی
۶۲	..... (ب) جوامع دانایی و شکل‌گیری معانی جدید
۶۶	..... (ج) جامعه دانایی و معنای جدید
۶۸	..... (د) جامعه دانایی و تغییرات نهادی
۶۹	..... (ه) انواع جامعه دانایی
۷۰	..... ✓ مفهوم زندگی در جامعه دانایی
۷۱	..... جوامع دانایی
۷۳	..... (الف) ارکان جوامع دانایی
۷۳	..... ✓ رکن اول: ارزش‌بخشیدن به دانش در راستای کاهش فاصله ذهنی
۷۳	..... ✓ رکن دوم: مشارکت بالاتر
۷۳	..... ✓ رکن سوم: انسجام بهتر در خط‌مشی‌های مرتبط با دانش
۷۵	..... فصل چهارم: برآیند ویژگی‌های جامعه دانش بنیان
۷۷	..... مقدمه
۷۸	..... ویژگی‌های جامعه دانش بنیان
۷۸	..... (۱) تنوع دسترسی به دانش

۷۹	۲) تأکید بر تمامی اشکال دانش
۷۹	۳) توجه به تمام نسل‌ها
۸۰	۴) نهادینه شدن حس یادگیری در جامعه
۸۲	۵) تبدیل شدن نوآوری به عنوان یک فرهنگ دائمی
۸۳	۶) گسترش فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی جدید
۸۳	۷) حذف شکاف دیجیتال و دسترسی برابر به فناوری‌های نوین
۸۶	۸) فراتر رفتن از جامعه اطلاعاتی
۸۷	۹) تأکید بر حقوق بشر و آزادی
۸۹	۱۰) نگاه و رویکردی نو به توسعه
۹۱	فصل پنجم: شاخص‌های اقتصاد دانش‌بنیان و تبیین ارتباطشان با رشد اقتصادی
۹۳	مقدمه
۹۳	معرفی شاخص‌های مختلف اقتصاد دانش‌بنیان
۹۷	الف) روش‌شناسی ارزشیابی دانش
۹۸	ب) استاندارد سازی شاخص‌های اقتصاد دانش‌بنیان
۱۰۲	ارکان اقتصاد دانش‌بنیان
۱۰۳	آموزش، توسعه منابع انسانی و رشد اقتصادی
۱۰۴	الف) قرار دادن یادگیری مادام‌العمر در محاسن نظامی
۱۰۵	ب) تضمین دسترسی همگان به آموزش و توسعه منابع انسانی
۱۰۵	ج) عملکرد دوگانه‌ی یادگیری و آموزش برای رشد
۱۰۷	د) مفهوم و اهمیت سرمایه انسانی و نقش آن در رشد اقتصادی
۱۱۱	فناوری اطلاعات و ارتباطات و رشد و توسعه اقتصادی
۱۱۱	الف) فناوری اطلاعات و ارتباطات و دانش
۱۱۲	ب) مقایسه‌ی فناوری اطلاعات با سایر فناوری‌ها
۱۱۳	ج) تأثیرگذاری فناوری اطلاعات و ارتباطات بر رشد و توسعه اقتصادی
۱۱۵	نوآوری
۱۱۵	الف) نوآوری و ارتباط آن با اختراع
۱۱۶	ب) انواع نوآوری
۱۱۷	ج) ویژگی‌های نوآوری
۱۱۸	د) مدل‌های مختلف نوآوری
۱۱۹	ه) طبیعت سیستمی نوآوری
۱۱۹	و) نظام ملی نوآوری، پاسخ به انتظارات و سؤال‌های جدید
۱۲۱	برخی دیدگاه‌ها و الگوها در نظام ملی نوآوری

۱۲۱	الف) تعاریف نظام ملی نوآوری
۱۲۲	ب) دیدگاه‌های کلی در مورد نظام ملی نوآوری
۱۲۵	وظایف و فعالیت‌های نظام ملی نوآوری
۱۲۶	تشریح عناصر و پیوندها در یک الگوی نظام ملی نوآوری
۱۳۱	الف) پیوندهای دانش در نظام‌های نوآوری
۱۳۱	ب) اجزای نظام ملی نوآوری
۱۳۱	ب-۱) صنعت
۱۳۲	ب-۲) دانشگاه‌ها و دیگر مؤسسات خلاق دانش
۱۳۲	ب-۳) دولت
۱۳۳	ج) تعامل آرای نظام ملی نوآوری با یکدیگر
۱۳۵	فصل ششم: مرور بر تجربه کشورهای اسلامی در زمینه اقتصاد دانش بنیان
۱۳۷	مقدمه
۱۳۷	اقتصاد دانش بنیان در کشور مالزی
۱۳۹	الف) برنامه نهم مالزی
۱۴۱	ب) ارتقاء زنجیره ارزشی اقتصاد
۱۴۱	اقتصاد دانش بنیان در لبنان
۱۴۲	الف) ساختار تحقیق و توسعه و نوآوری
۱۴۳	ب) ساختار فناوری اطلاعات و ارتباطات
۱۴۳	ج) سیستم آموزش
۱۴۴	د) بخش ارتباطات
۱۴۴	ه) ساختار تحقیق و توسعه و نوآوری
۱۴۵	اقتصاد دانش بنیان در ترکیه
۱۴۶	الف) بخش آموزش
۱۴۷	ب) بخش فناوری اطلاعات و ارتباطات
۱۴۸	ج) بخش تحقیق و توسعه و نوآوری
۱۵۰	نحوه عملکرد سنگاپور در رویکرد به اقتصاد دانایی محور
۱۵۱	الف) انتقال سنگاپور از حالت انباشت عوامل تا توسعه تکنولوژی
۱۵۵	اقتصاد دانش بنیان در ایران
۱۵۶	الف) سند چشم‌انداز ایران ۱۴۰۴
۱۵۶	ب) برنامه چهارم توسعه
۱۵۷	ج) نقشه جامع علمی کشور
۱۵۸	راهبردهای نقشه جامع علمی کشور

۱۵۹	..... (د) اصل ۴۴ قانون اساسی
۱۶۰	..... الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت
۱۶۰	..... (الف) تعمیق و توسعه تفکر، تحقیق و نظریه‌پردازی
۱۶۱	..... (ب) گفتمان‌سازی
۱۶۱	..... (ج) طراحی و تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت
۱۶۲	..... سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی
۱۶۴	..... روند تولید علم جهان اسلام با محوریت ایران
۱۶۹	..... رتبه‌بندی برترین دانشگاه‌های کشورهای اسلامی
۱۷۰	..... آموزه‌های حاصل از تجربه کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته
۱۷۱	..... نتیجه‌گیری
۱۷۳	..... فصل هفت: بررسی نقش دولت در اقتصاد دانش‌بنیان
۱۷۵	..... مقدمه
۱۷۵	..... مشوق اقتصادی و رژیم نه‌ای (نقش دولت)
۱۷۸	..... حکمرانی خوب
۱۷۸	..... (الف) دلایل توجه به حکمرانی خوب
۱۷۹	..... (ب) ارکان حکمرانی خوب
۱۷۹	..... (ج) شاخصهای حکمرانی خوب
۱۸۰	..... (ج-۱) حاکمیت قانون
۱۸۱	..... (ج-۲) کیفیت قوانین و مقررات
۱۸۱	..... (د) نقش حکمرانی خوب در اقتصاد دانش‌بنیان
۱۸۲	..... دولت الکترونیک
۱۸۲	..... (الف) تعریف دولت الکترونیک
۱۸۲	..... (ب) ضرورت دولت الکترونیک
۱۸۳	..... (ج) تأثیر دولت الکترونیک بر اقتصاد دانش‌بنیان
۱۸۴	..... نتیجه‌گیری
۱۸۵	..... فصل هشتم: سیمای اقتصادی جهان اسلام
۱۸۷	..... مقدمه
۱۸۹	..... جمهوری آذربایجان
۲۰۷	..... جمهوری آلبانی
۲۲۳	..... افغانستان

۲۳۵	الجزایر
۲۴۹	اندونزی
۲۶۵	امارات متحده عربی
۲۷۶	اردن
۲۹۰	ازبکستان
۳۰۱	اوگاندا
۳۱۳	ایران
۳۲۵	بحرین
۳۳۷	برونئی
۳۴۹	بنگلادش
۳۶۳	بنین
۳۷۳	بورکینافاسو
۳۸۶	پاکستان
۴۰۱	تاجیکستان
۴۱۴	ترکمنستان
۴۲۲	ترکیه
۴۳۹	توگو
۴۴۷	تونس
۴۶۱	جیبوتی
۴۷۱	چاد
۴۸۱	ساحل عاج
۴۹۴	سنگال
۵۰۶	سودان
۵۱۷	سورینام
۵۲۷	سوریه
۵۳۸	سومالی
۵۴۲	سیرالئون
۵۵۲	عراق
۵۶۰	عربستان سعودی
۵۷۴	عمان

۵۸۶	فلسطین
۵۸۶	الف) کرانه باختری (ساحل غربی رود اردن)
۵۸۶	ب) نوار غزه
۵۹۵	قرقیزستان
۶۰۵	قزاقستان
۶۱۸	قطر
۶۳۱	کامرون
۶۴۳	کومور
۶۵۲	کویت
۶۶۴	گابن
۶۷۳	گامبیا
۶۸۲	گویان
۶۹۳	گینه
۷۰۶	گینه بیسائو
۷۱۵	لبنان
۷۲۷	لیبی
۷۳۴	مالدیو
۷۴۲	مالزی
۷۵۸	مالی
۷۷۰	مراکش
۷۸۳	مصر
۸۰۰	موریتانی
۸۱۱	موزامبیک
۸۲۲	نیجر
۸۳۱	نیجریه
۸۴۲	یمن
۸۵۳	نتیجه گیری
۸۵۵	منابع و مأخذ

مقدمه

واژه‌ی اقتصاد دانش‌بنیان در دهه ۱۹۶۰ وارد ادبیات اقتصادی شد اما تحولات دهه‌ی ۹۰، این واژه را تجدید و احیاء داد. هرچند سازمان اقتصادی همکاری و توسعه تلاش‌های زیادی برای شاخص‌سازی و تعیین اقتصاد دانش‌بنیان انجام داد؛ ولی تا سال ۱۹۹۵ به جمع‌بندی کاملی نرسید، تا این که در همین سال برای اولین بار چارچوب مدونی از واژه اقتصاد دانش‌بنیان در سازمان اقتصادی همکاری و توسعه در قالب سند وزارتی کمیته‌ی سیاست‌گذاری علم و فناوری کانادا منتشر شد. این سند سه زمینه‌ی جایگاه مدل‌های جدید رشد و عملکرد ابداعات در اقتصاد بوده است. بنابراین این جایگاه نظری دانش، نحوه‌ی تعامل و واقعیات رخ داده در عالم خارج نظیر روند شتابان همگرایی بازارها، جهانی‌شدن، رقابت بیشتر و از همه مهم‌تر جهش خیره‌کننده‌ی فناوری اطلاعات و ارتباطات زمینه را برای تدوین الگویی اجرایی از این پارادایم رشد و توسعه‌ی اقتصادی فراهم ساخته است. در نتیجه جهان به روشنی دریافت که نوع جدیدی از اقتصاد در حال ظهور است که بنای متفاوتی برای رشد و توسعه‌ی اقتصادی کشورها عرضه می‌کند. این اقتصاد که به اقتصاد دانش‌بنیان نامیده می‌شود، نتیجه‌ی تعامل جهانی‌شدن توسعه و تحول دانش می‌باشد.

نکته‌ی اساسی در مبحث دانش، توانایی استفاده از آن به طریق مناسب است که رشد و توسعه‌ی اقتصادی را تضمین نماید. لذا علی‌رغم وجود دانش، بسیاری از کشورهای جهان در زمره کشورهای دانش‌بنیان تلقی نمی‌شوند.

جهان امروز شاهد شتابگری در نوآوری‌های تکنولوژیک، سازمانی و نهادی است و تکنولوژی‌های جدید، یعنی «تکنولوژی اطلاعات»، «بیوتکنولوژی»، «نانوتکنولوژی» ظهور و به سرعت توسعه پیدا کرده‌اند؛ دانش به دارایی استراتژیک و عامل اساسی رشد تبدیل شده و

جهانی شدن اقتصاد شتاب گرفته است. به سیستم های اقتصادی واقع در این رویکرد توسعه، اقتصاد مبتنی بر دانش گفته می شود.

این تحولات بنیادی در اقتصاد جهانی، ماهیت فعالیت و رقابت را هم در داخل یک کشور و هم در بین کشورها دچار دگرگونی اساسی کرده و خواهد کرد. نظم نوینی در حال شکل گرفتن است که پایه هایش بر «دانش جدید» و «نوآوری مبتنی بر دانش» استوار است. در نظم نوین اقتصاد جهانی، ایجاد دانش جدید و بهره برداری مطلوب از آن، شرط حیات سیستم های اقتصادی و اجتماعی است.

این تحولات جهانی، اقتصادهای مبتنی بر منابع مادی، مانند اقتصاد بسیاری از کشورهای اسلامی را به چالش جدید و اساسی فرامی خواند. اگر این گونه کشورها بخواهند مسیر عادی را طی کنند و مانند کشورهای پیشرفته بعد از طی نمودن اقتصاد صنعتی به اقتصاددانش برسند، باید برای همیشه یا برای سالها طولانی به عنوان یک کشور عقب افتاده دنباله رو کشورهای پیشرفته باشند، اما اگر بخواهند به اقتصاد یادگیرنده تبدیل شوند می توانند بدون طی کردن مرحله ی اقتصاد صنعتی به مرحله ی اقتصاددانش (به عنوان رویکرد جدید توسعه) شوند و به اقتصاد مبتنی بر دانش تبدیل گردند. در غیر این صورت در اثر رقابت شدید جهانی که بر مبنای «دانش جدید» و «نوآوری مبتنی بر دانش» تکنولوژیک شکل می گیرد، از پیشرفت بازمی مانند.

البته تبدیل شدن به اقتصاد یادگیرنده نیز کار ساده ای نیست و مستلزم تحولات بسیاری از جمله ی تحولات نهادی، نهادسازی و توسعه ی تعامل بین بخش های گوناگون است. با تقلید ناآگاهانه از کشورهای پیشرفته و با تلاش درون زاحیست نمی توان به این وضعیت رسید. همچنین اقتصاد مبتنی بر دانش با استراتژی های سنتی توسعه ی صادرات و جایگزینی واردات دست یافتنی نیست. انتقال فیزیکی تکنولوژی در صادرات بی حد و اندازه مراد خام، اقتصاد را به طرف سمت اقتصاددانش رهنمون نخواهد کرد. تنها فرایندی که اقتصاد کشورهای در حال توسعه ی مبتنی بر منابع مادی را به طرف اقتصاد مبتنی بر دانش سوق می دهد، تبدیل شدن به فرایند اقتصاد یادگیرنده است. اقتصاد یادگیرنده به این مفهوم است که یک سیستم اقتصادی برای تولید کالا و خدمات جدید و افزایش رفاه شهروندان خود علاوه بر این که به طور پیوسته از اقتصاد جهانی دانش کسب می کند، به طور درونزا و پیوسته دانش را تولید، توزیع، اشاعه، تبدیل و از آن بهره برداری کند. پس تبدیل شدن یک سیستم اقتصادی به اقتصاد یادگیرنده کار ساده ای نیست و مستلزم تحقق شرایط خاصی است که مهم ترین آن وجود دولت دانش محور، بنگاه یادگیرنده و دانشگاه کارآفرین است.

دولت دانش‌محور، دانش لازم برای ارائه‌ی خدمات اجتماعی مانند سیاست‌گذاری، بسترسازی و تولید کالای عمومی را از نهادهای خارج از کشور و دانشگاه‌های داخل کسب یا به‌طور درون‌زا تولید می‌کند؛ بنگاه‌یادگیرنده، دانش لازم برای تولید کالا و خدمات خصوصی از نهادهای خارج از کشور و دانشگاه‌های داخل را کسب یا به‌طور درون‌زا تولید می‌کند و دانشگاه کارآفرین، دانش لازم برای تولید سرمایه‌ی انسانی، تکنولوژی و ایجاد بنگاه مبتنی بر دانش را از نهادهای خارج از کشور و دانشگاه‌های داخل کسب یا به‌طور درون‌زا تولید می‌کند.

جامعه آماری که در این نوشته مورد بررسی قرار گرفته است، جهان اسلام می‌باشد. غالباً با شنیدن نام جهان اسلام دچار ترکیبی از بیم و امید می‌شویم. مهم‌ترین علتی که ما را به فکر فرو می‌برد، مغفل ماندن از پتانسیل‌هایی است که همواره از آن‌ها یاد می‌شود اما به‌طور معمول به‌مرحله‌ای برآیی نمی‌رسد. اهم این پتانسیل عبارت‌اند از: دارا بودن بزرگترین سهم جمعیت جوان در جهان، اضافه شدن به ذخایر گران‌بهای طبیعی شامل طلا، نفت، گاز و مواد معدنی، مزیت نسبی در تولید محصولات کشاورزی و غنای میراث فکری و فرهنگی؛ اما در مقابل این عوامل همگرایی چشم‌دلالی نیز برای واگرایی قابل ذکر است که از جمله آن‌ها می‌توان به قرائت‌های متفاوت و متضاد از متن اسلام و مذاهب آن، عدم پذیرش اسلام سیاسی در اکثر کشورهای اسلامی، وابستگی اکثر دولت‌های کشورهای مسلمان به قدرت‌های برتر در نظام بین‌الملل، عدم وجود نظام‌های سب‌ب‌ی مردم‌سالار در اکثر کشورهای اسلامی که موجب وابستگی بیشتر این کشورها به بازیگرانی بی‌وری سیستم بین‌الملل می‌گردد، ارجحیت منافع شخصی و گروهی حاکمان و رهبران برخی از کشورهای اسلامی بر منافع ملی و ضرورت‌های محوریت اسلامی اشاره نمود. نکته اصلی این بخش آن است که با وجود تنوع حاکم بر کشورهای اسلامی از منظرهای مختلف، وضعیت اقتصادی می‌تواند به‌عنوان مهم‌ترین خاستگاه اجتماعی هر کشور، سبب شکل‌گیری مرحله‌ای نوین از تحولات گردد. در این میان، اقتصاد دانش‌بنیان را به‌عنوان جدیدترین مکانیسم اقتصادی در عصر حاضر، مدنظر قرار داده‌ایم تا با بیان ویژگی‌ها، شاخص‌ها، ارکان و ابعاد گسترده آن بتوانیم علاوه بر چراغ کاستی‌هایی که در روند فعلی اداره جهان اسلام به چشم می‌خورد، فرآیند پیشرفت و رشدی که همراه با احساس سعادت را در میان اجتماع این کشورها تسریع بخشیم. اساسی‌ترین نکته اقتصاد دانش‌بنیان اهمیت دادن به خود انسان در قالب برجسته‌سازی نقش دانش در زندگی بشری است؛ در حالی که در سیستم‌های پیشین اقتصادی این ابزارها بودند که انسان در سایه آن‌ها می‌توانست معیشت اقتصادی خود را تأمین نماید. چنانچه کشورها به اقتصاد دانش‌بنیان نگاه جامع داشته و سیاست‌های فرامقطعی و پایداری را دنبال نمایند به مرحله‌ای قدم خواهند گذاشت که به‌جامعه

دانایی محور معروف است. در این جامعه علاوه بر اقتصاد، تمامی ابعاد زندگی افراد از مرحله «دانشی» فراتر رفته و وارد مرحله جدیدی به نام «دانایی» می‌شوند. برخلاف تصور عام که میان این دو واژه تفاوتی نمی‌بیند اما صاحب‌نظران دانایی را دانشی تلقی می‌کنند که منجر به ارتقای مهارت‌ها، بهبود قدرت تصمیم‌گیری و انتخاب و قضاوت عاقلانه در بین انسان‌ها می‌شود. امید است که با موضوعات مطرح شده در این نوشتار، ضرورت ایجاد تغییر در چارچوب اقتصادی جهان اسلام به خوبی ادراک گردد تا بتوانیم در آینده‌ای نه چندان دور به اهداف عالی ترسیم شده کشورهای اسلامی دست یافته و جایگاه این کشورها را در میان سایر ملل ارتقا بخشیم.

www.ketab.ir